

ZPŮSOBY OMEZOVÁNÍ RUŠENÍ

ODRUŠOVACÍ PROSTŘEDKY

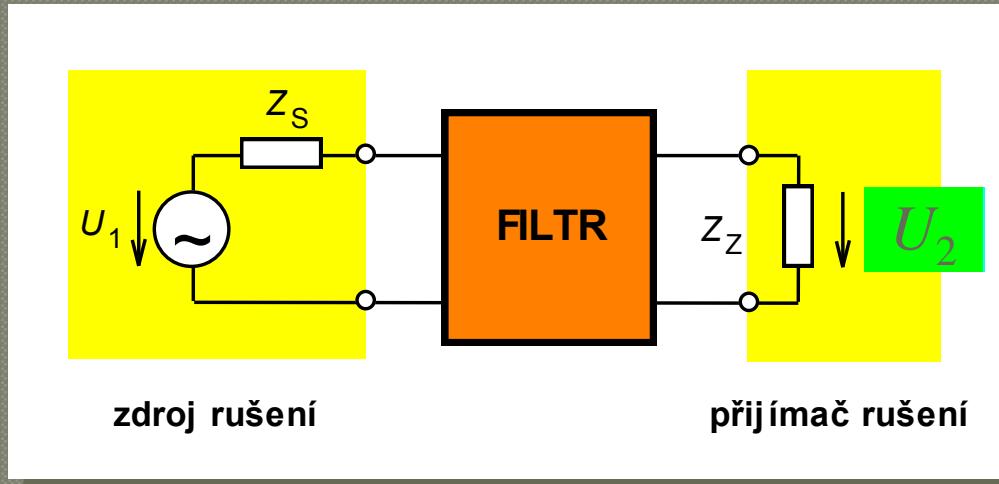
- odrušovací tlumivky a jednoprvkové tlumivkové filtry,
  - odrušovací kondenzátory a kondenzátorové filtry,
  - pasivní odrušovací filtry LC,
  - přepěťové ochranné prvky (bleskojistky, plynem plněné výbojky, varistory, omezovací diody),
  - elektromagnetické, elektrické a magnetické stínění.
-

Rušení na vedení: odrušovací tlumivky, kondenzátory, kmitočtové filtry LC a omezovače přepětí

Rušení vyzařováním: elektromagnetické stínění

Základním parametrem každého odrušovacího prvku, filtru,
příp. stínícího krytu je

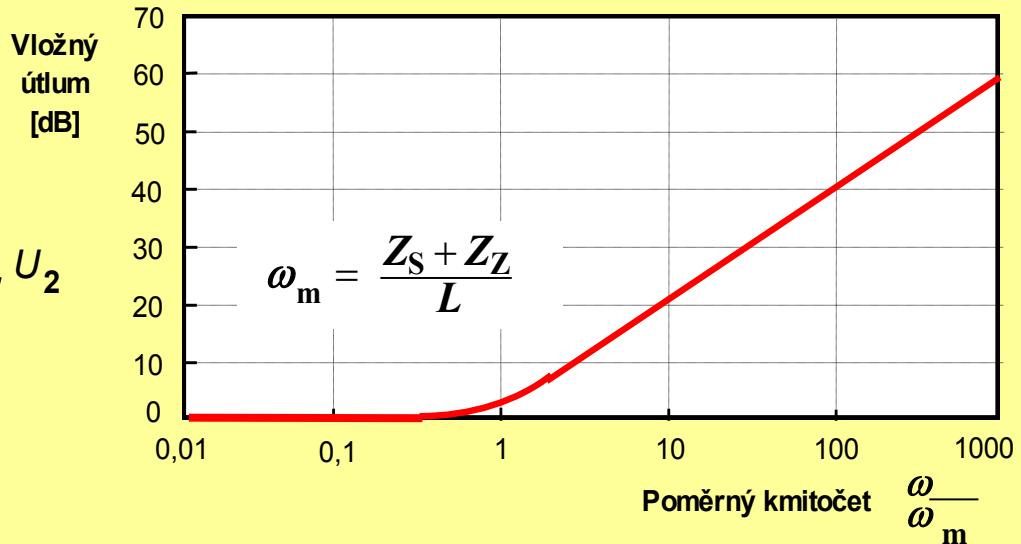
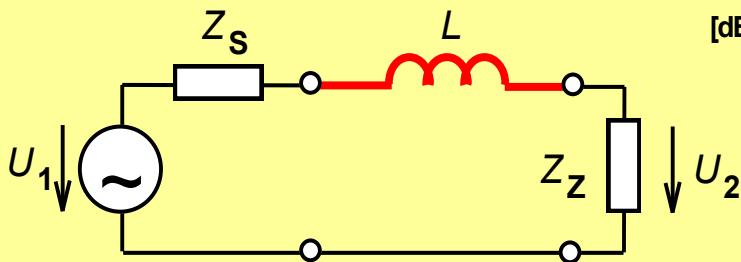
vložný útlum VL

$$VL = 20 \cdot \log \frac{U_{20}}{U_2} \quad [\text{dB}]$$

$$VL[\text{dB}] = U_{20} [\text{dB}\mu\text{V}] - U_2 [\text{dB}\mu\text{V}]$$

Odrošovací tlumivky

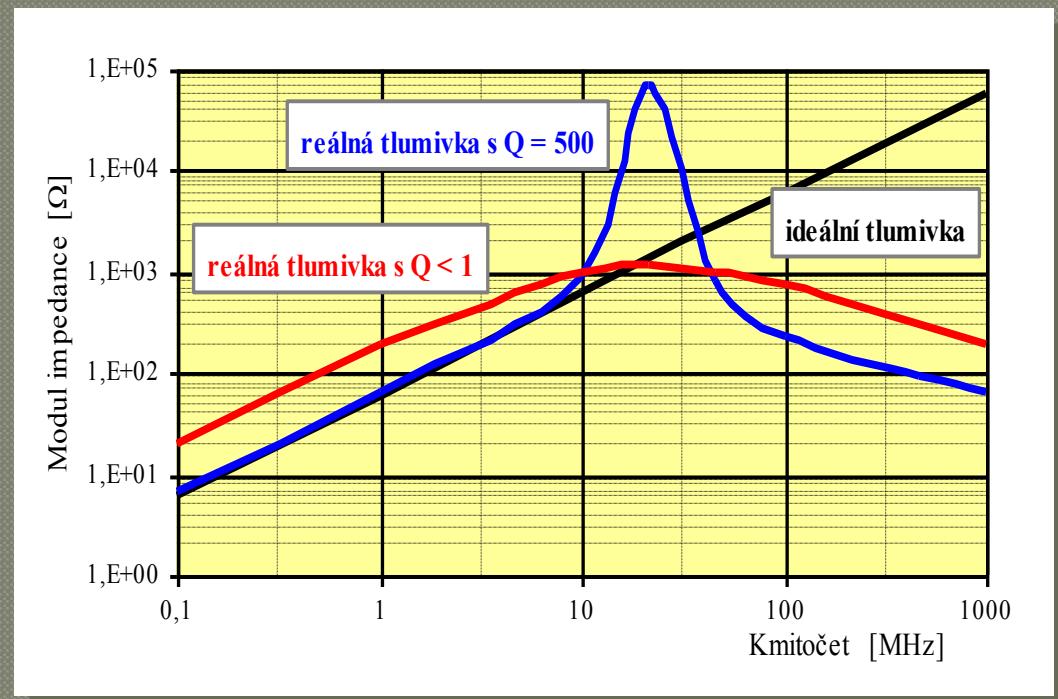
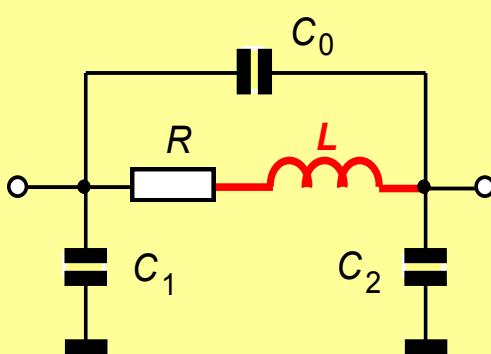

$$VL \approx 0 \quad [\text{dB}] \quad \text{pro} \quad \omega L \ll Z_s + Z_z$$

$$VL \approx 20 \cdot \log \frac{\omega L}{Z_s + Z_z} \quad [\text{dB}] \quad \text{pro} \quad \omega L \gg Z_s + Z_z$$

Parazitní parametry odrušovací tlumivky

Náhradní schéma reálné
odrušovací tlumivky

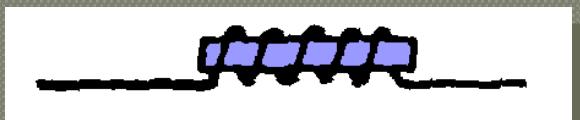
Kmitočtová závislost velikosti impedance
reálné odrušovací tlumivky

Základní požadavky na odrušovací tlumivky:

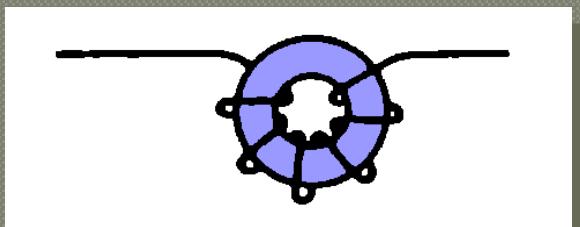
- **Velká indukčnost** (řádově mH) při malých rozměrech, malém počtu závitů, nízké hmotnosti a nízké ceně. Napěťový úbytek napájecího napětí 50 Hz na tlumivce je základním omezujícím faktorem počtu závitů tlumivky, a tedy hodnoty její indukčnosti.
- **Vysoký vlastní rezonanční kmitočet**, tj. minimální parazitní kapacity tlumivky.
- Mimo oblast síťových kmitočtů ($100 \div 400$ Hz) musí mít tlumivka **co největší činné ztráty**, tedy co nejmenší činitel jakosti ($Q < 1$). Typická hodnota vložného útlumu „síťové“ tlumivky činí $15 \div 20$ dB na kmitočtu řádu 100 kHz.
- Tlumivka s feromagnetickým jádrem se nesmí přesycovat při pracovních proudech, pro něž je určena.
- Tvar a permeabilita magnetického obvodu jádra musí umožňovat dosáhnout **maximální indukčnosti** při minimálním počtu závitů.

Druhy odrušovacích tlumivek

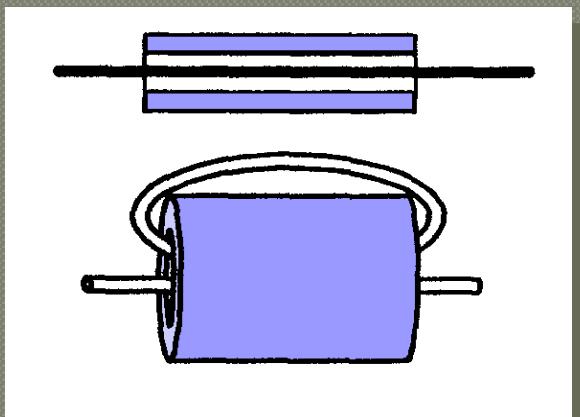
- a) **Tlumivky pro potlačení symetrické složky rušení** v napájecích obvodech, pro potlačení parazitních vazeb mezi signálovými a řídicími obvody, vysokofrekvenční blokovací tlumivky.

Odrušovací tlumivka na otevřeném feritovém jádru

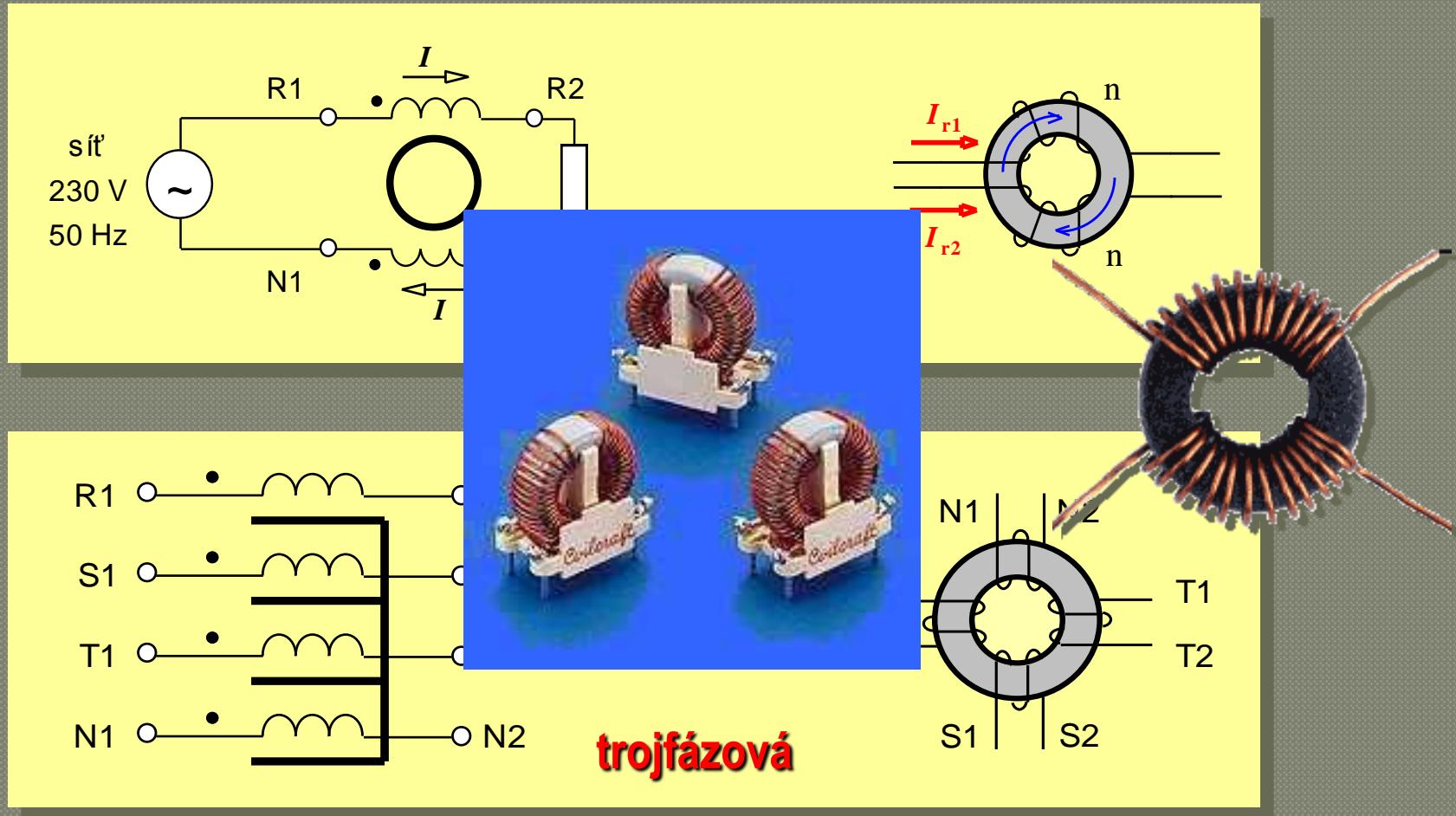

Odrušovací tlumivka na uzavřeném feritovém jádru

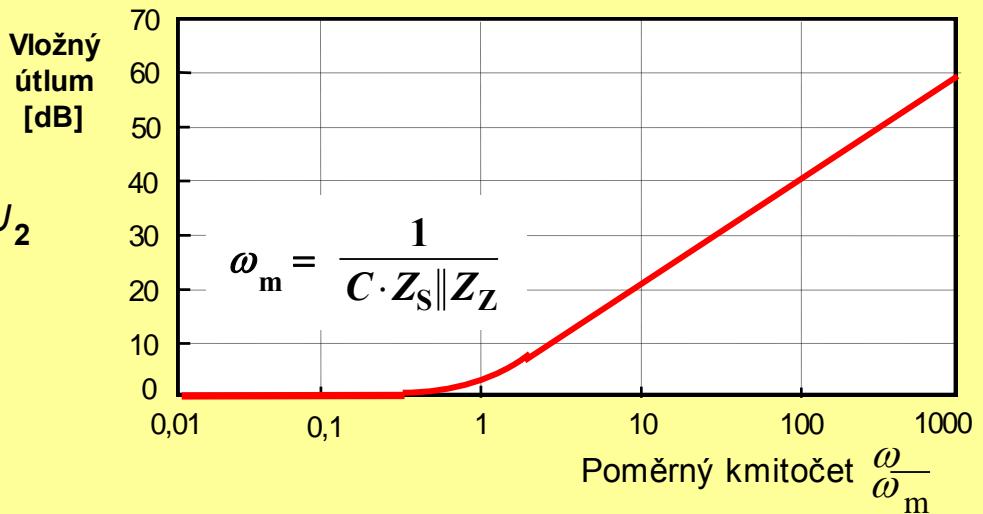
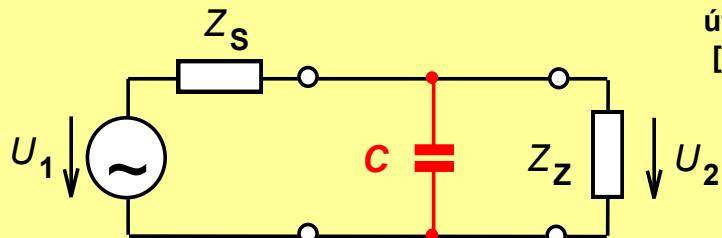

Odrušovací tlumivky pro vysoké kmitočty

b) Tlumivky pro potlačení nesymetrické složky rušení v napájecích obvodech, tzv. tlumivky s proudovou kompenzací.

Odrušovací kondenzátory (kondenzátorové filtry)

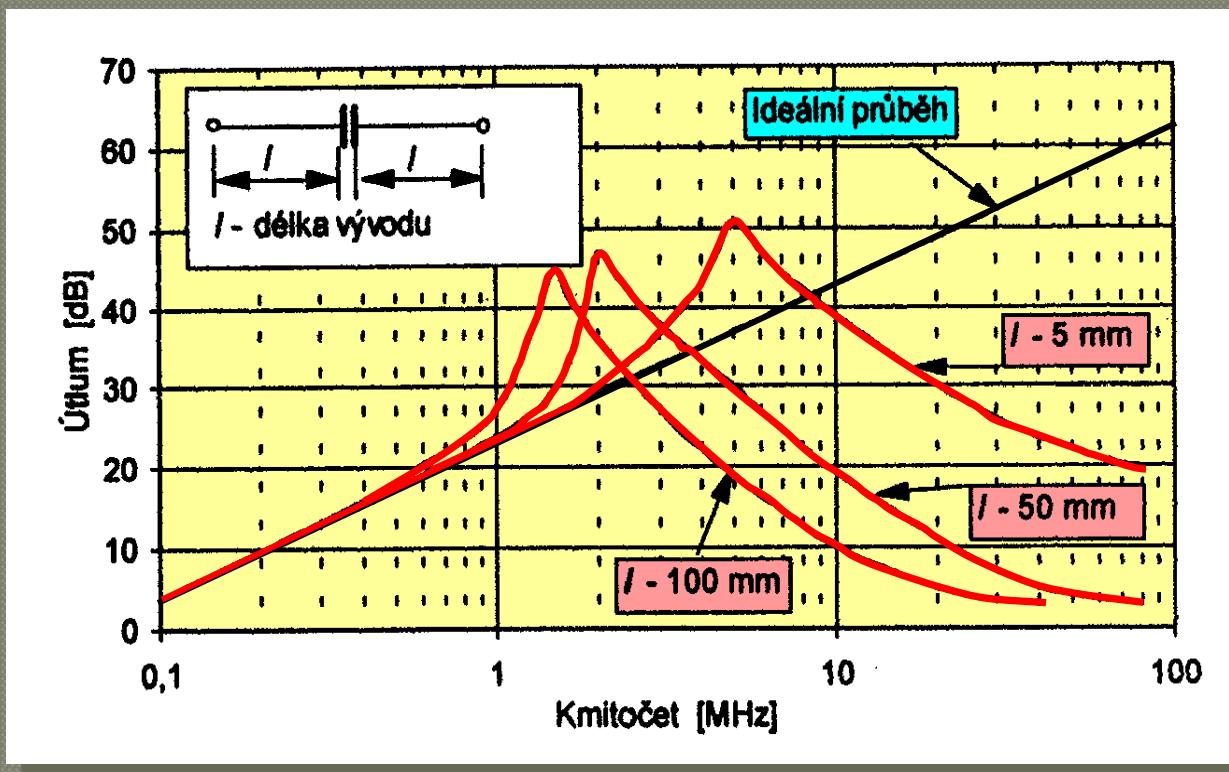
$$VL \approx 0$$

[dB] pro $\omega C \ll 1/(Z_s \| Z_z)$

$$VL \approx 20 \cdot \log \left(\omega C \cdot \frac{Z_s \cdot Z_z}{Z_s + Z_z} \right)$$

[dB] pro $\omega C >> 1/(Z_s \| Z_z)$

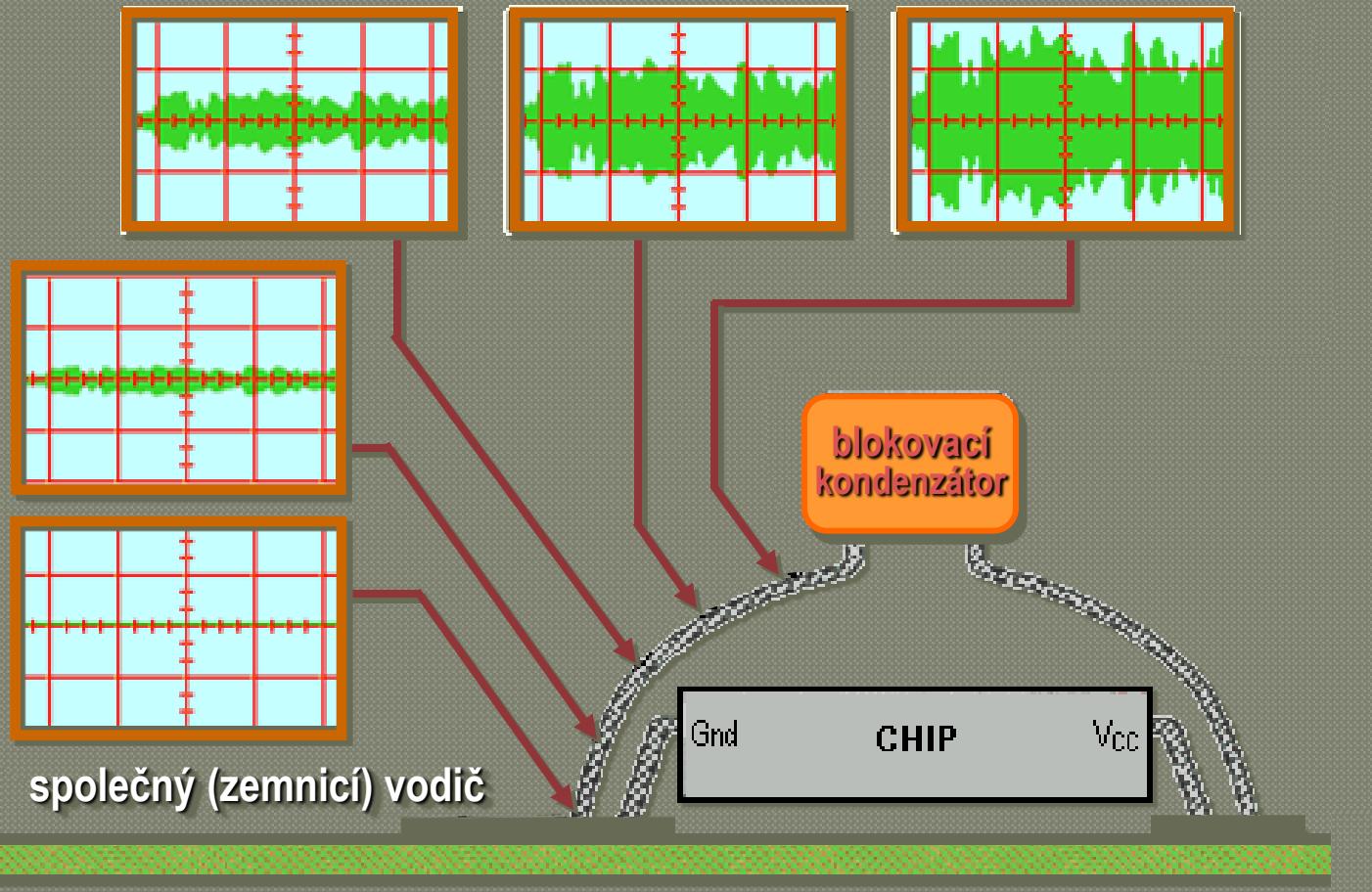
Parazitní parametry odrušovacích kondenzátorů

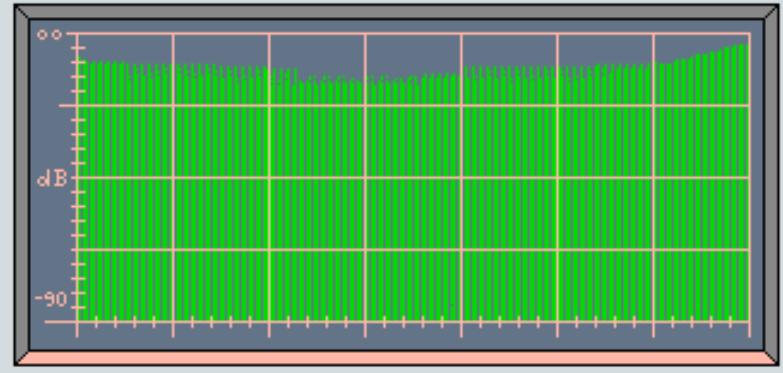
Vliv přívodů dvojpólového kondenzátoru 250 nF na hodnotu vložného útlumu

Přívod o délce 5 mm představuje indukčnost cca $5 \div 10 \text{ nH}$

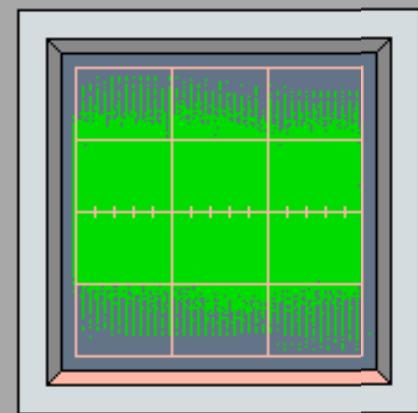
Blokovací (oddělovací) kondenzátor (bypassing capacitor, decoupling capacitor)

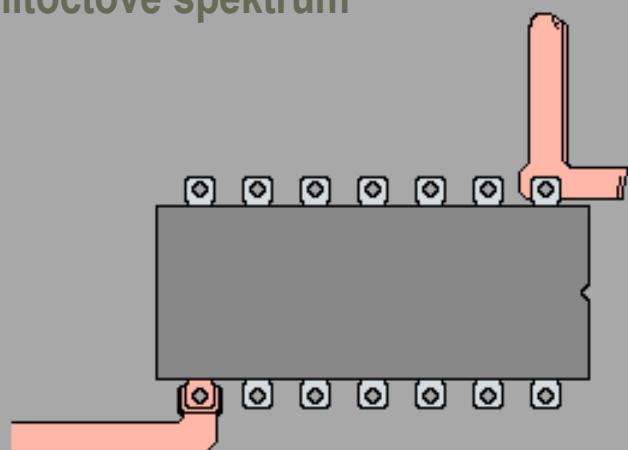
Rušivé napětí (šum) na blokovacím kondenzátoru

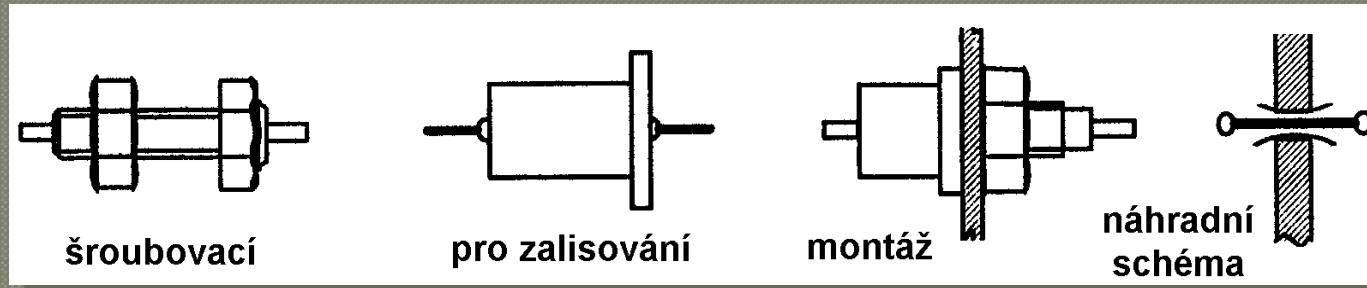
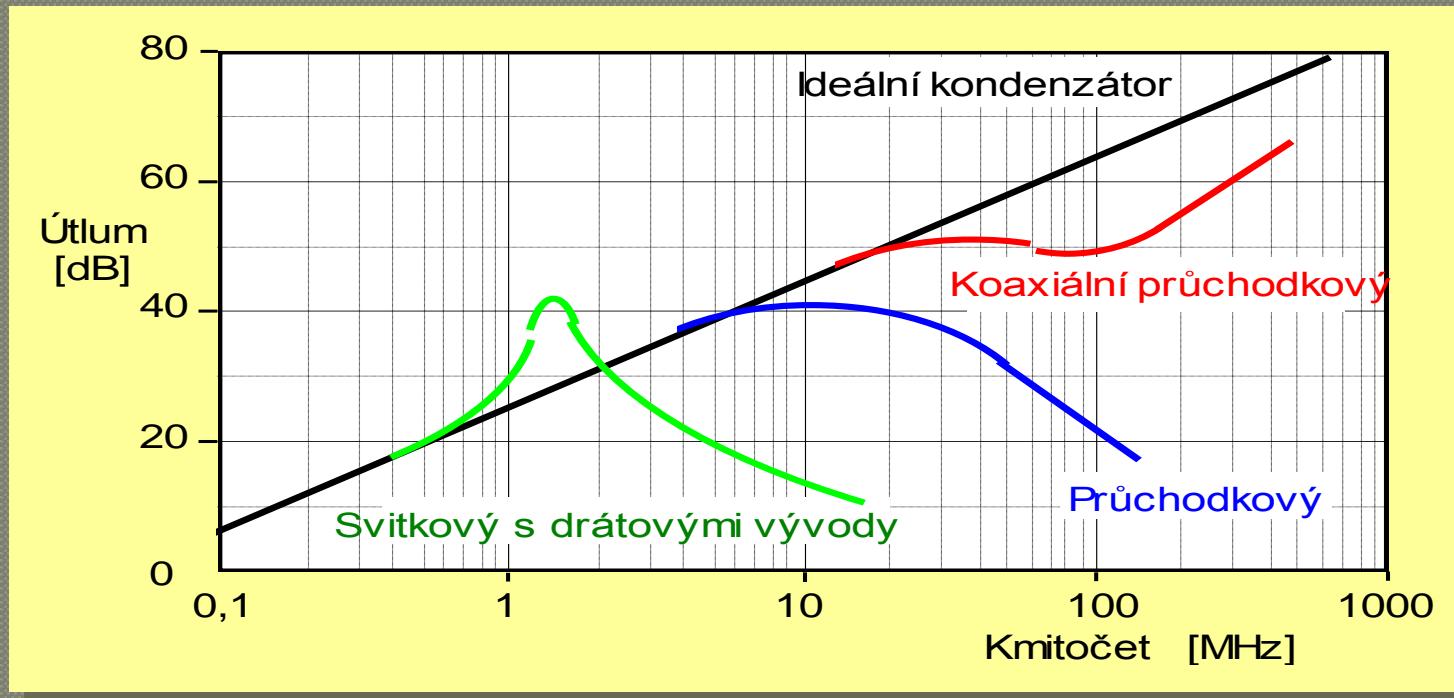
kmitočtové spektrum

časový průběh

Kmitočtový průběh vložného útlumu různých kondenzátorů

Typy a montáž průchodkových kondenzátorů

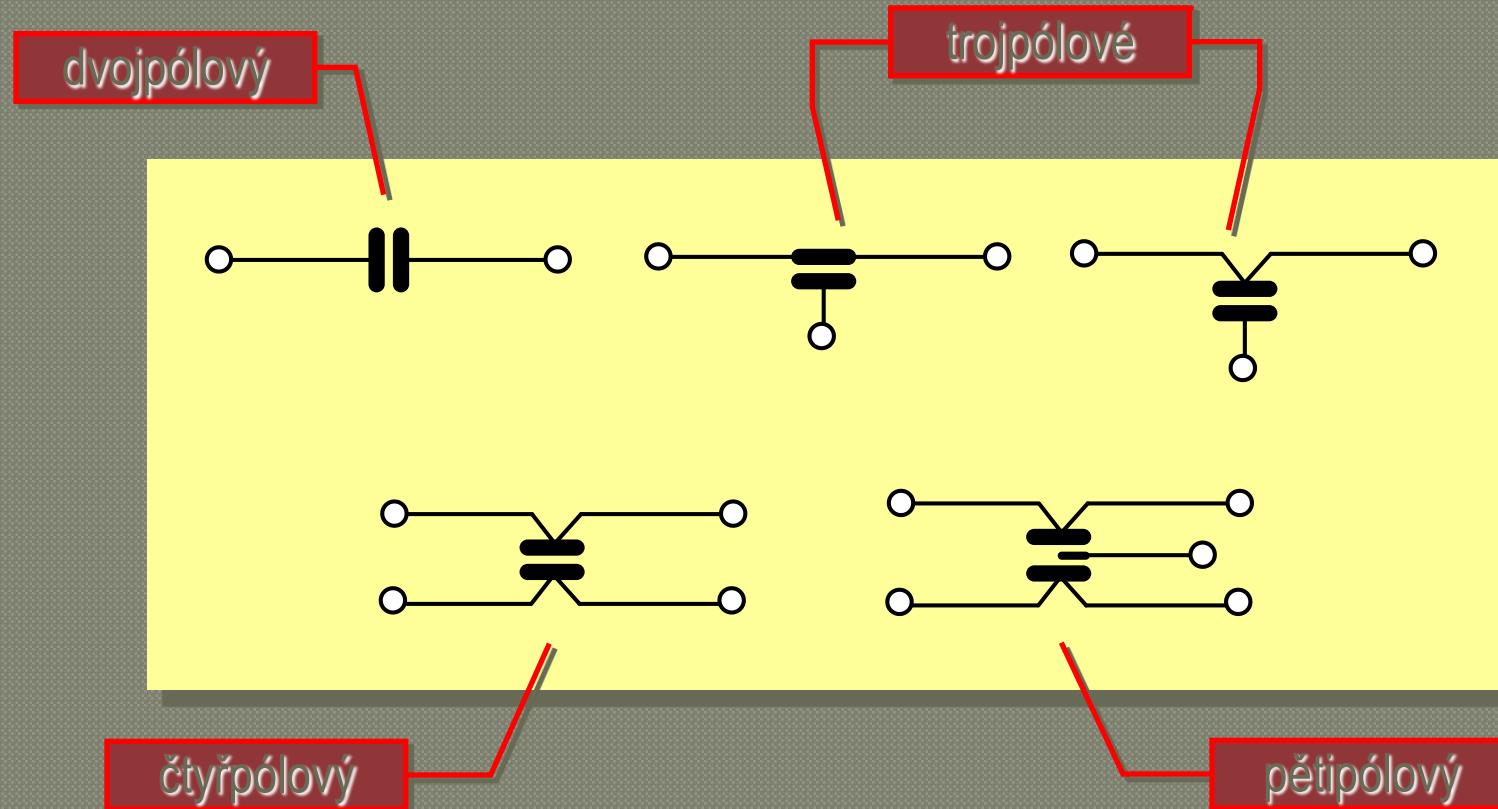
Kapacita odrušovacích kondenzátorů

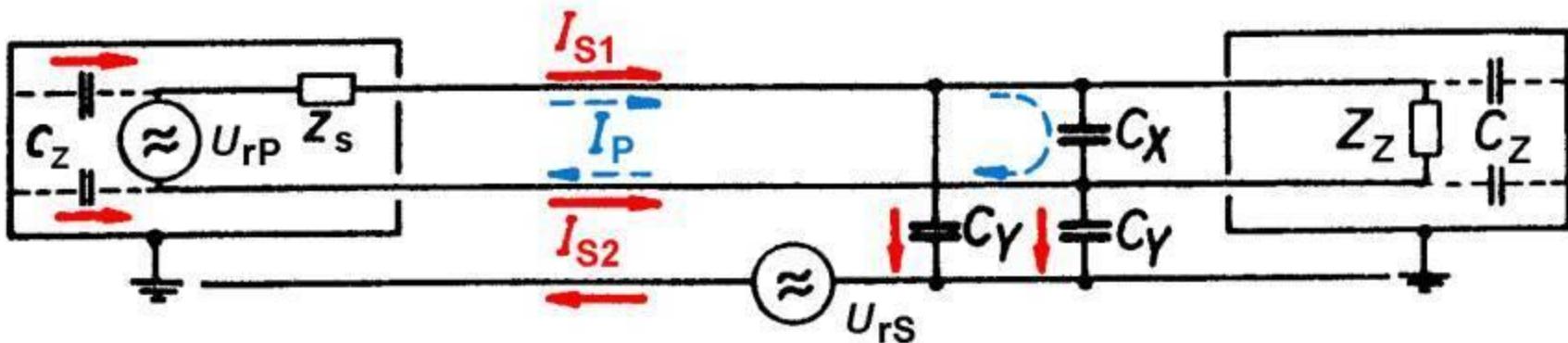
se volí v závislosti na kmitočtovém spektru rušení → → čím nižší dolní kmitočet potlačovaného kmitočtového pásmá, tím větší kapacita

Ohrušené kmitočtové pásno	Doporučené hodnoty odrušovacích kondenzátorů
10 kHz - 0,5 MHz	5 - 4 - 2 - 1 - 0,5 μ F
0,5 - 6 MHz	0,5 - 0,25 - 0,1 μ F
6 - 30 MHz	100 nF až 1000 pF
nad 30 MHz	návě než 1000 pF

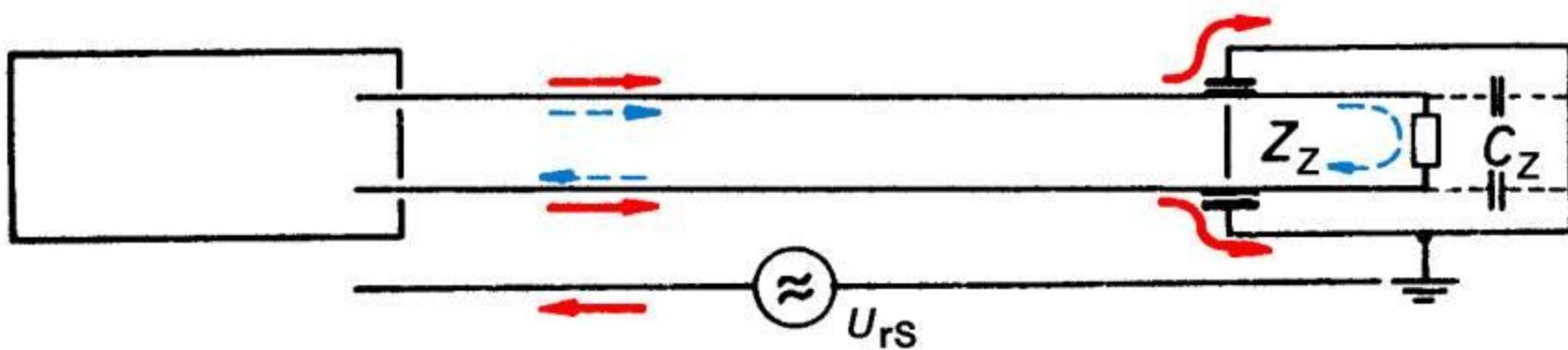
- **Kondenzátory třídy X** se používají tam, kde jejich případný průraz nemůže ohrozit lidský život.
- **Kondenzátory třídy Y (tzv. bezpečnostní)** se zapojují mezi fázový a ochranný vodič tam, kde je omezena pustná hodnota svodového pří- proudu.

Konstrukční typy odrušovacích kondenzátorů a způsoby jejich použití

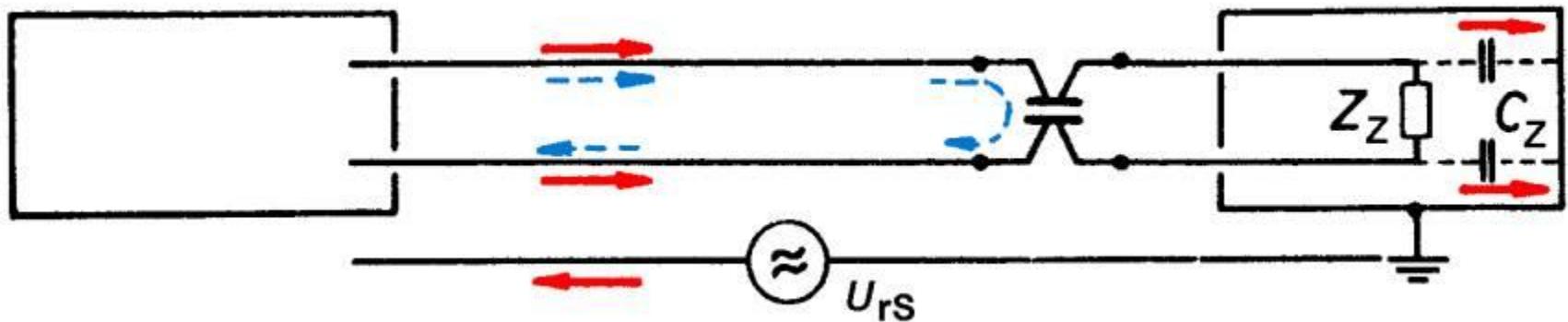

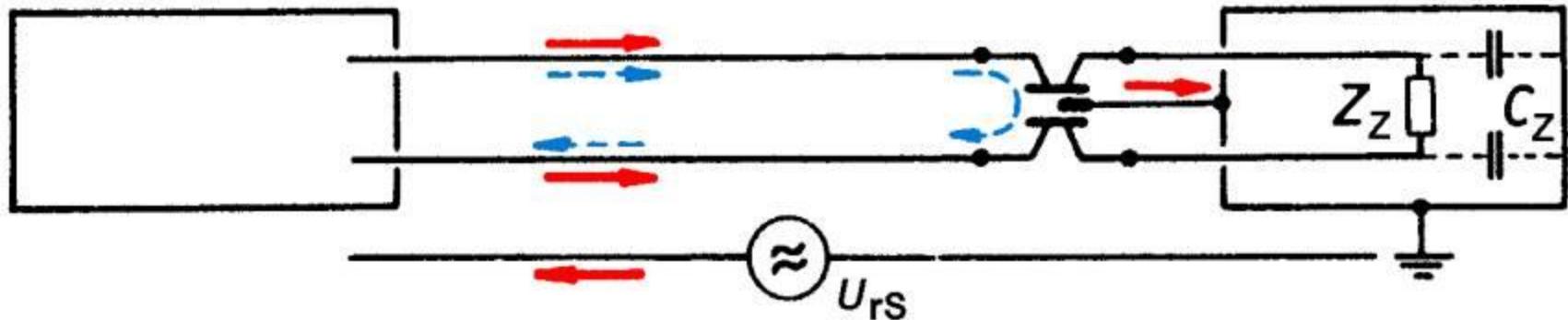
Potlačení protifázových rušivých proudů I_P pomocí dvojpólového kondenzátoru C_X
a soufázových rušivých proudů I_S pomocí dvojpólových kondenzátorů C_Y

Potlačení soufázových rušivých proudů → pomocí trojpólových kondenzátorů

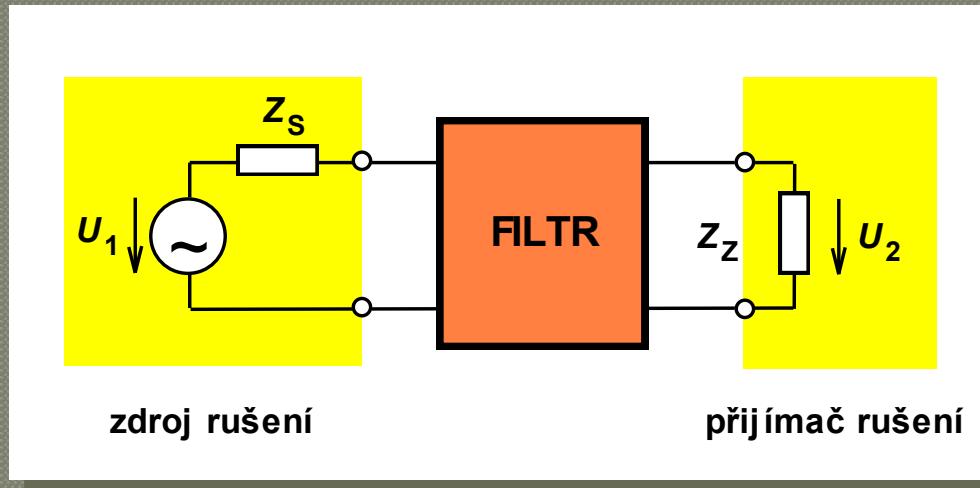
Potlačení protifázových rušivých proudů → pomocí čtyřpólového kondenzátoru

Potlačení protifázových rušivých proudů → a soufázových rušivých proudů →
pomocí jediného pětipólového odrušovacího kondenzátoru

Odrušovací filtry LC

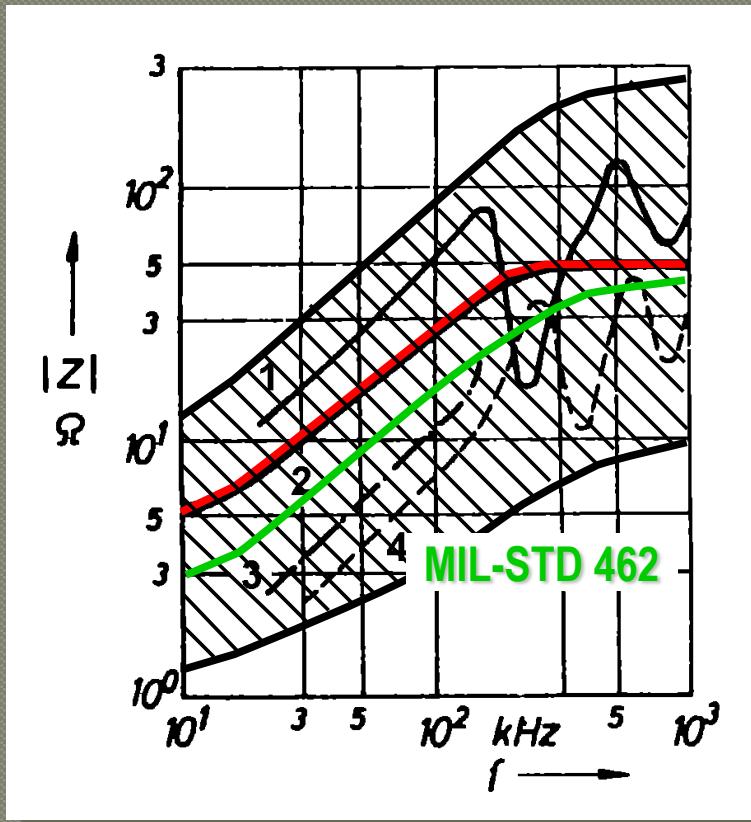
Sítové (napájecí) odrušovací filtry

Vlastnosti filtru (velikost **vložného útlumu**) závisí na jeho vlastních parametrech i na impedančních parametrech zdroje a přijímače rušení (impedance napájecí sítě Z_s a napájecího vstupu zařízení Z_z). Neurčitost těchto impedancí působí značné obtíže při návrhu a provozu síťových odrušovacích filtrů.

Impedance energetické napájecí sítě

silně závisí na typu a provedení sítě a značně se mění v závislosti na kmitočtu v širokém rozsahu od zlomků Ω až po stovky Ω . Je hlavním zdrojem neurčitosti při provozu filtrů.

- 1 - venkovní síť
- 2 - průběh dle normy CISPR
- 3 - průmyslová síť
- 4 - kabelová zemní
rozvodná síť

---

[1] HABIGER, E. *Elektromagnetische Verträglichkeit*. Hüthig Buch Verlag, Heidelberg 1992

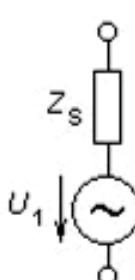
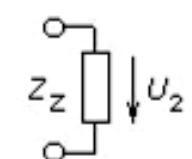
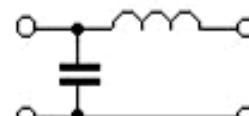
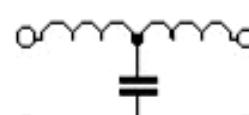
Další problémy návrhu síťových odrušovacích filtrů

- Na tlumivkách filtru (bez proudové kompenzace) nesmí vzniknout větší úbytek napájecího napětí 50 Hz než $1\div 2\%$ jmenovité hodnoty ➔ **omezení celkové velikosti indukčnosti tlumivek shora.**
- Parazitní vlastnosti tlumivek a kondenzátorů omezují kmitočtové pásmo a velikost útlumu filtru. Vlivem parazitní indukčnosti kondenzátorů a parazitní kapacity tlumivek se původní dolní propust mění na horní propust, a tím se **rušení na vysokých kmitočtech zhorší**.
- Odrušovací filtr na napájecím vstupu zařízení nesmí zhoršit provoz zařízení ani napájecí sítě nebo ohrozit jejich správnou činnost.
- Ekonomické a konstrukční otázky ➔ cena filtru, rozměry a váha. Všechny tyto veličiny by měly být minimalizovány.

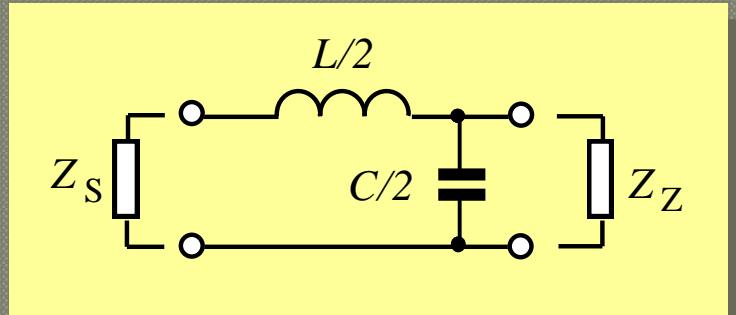

výpočet síťového odrušovacího filtru má vždy spíše jen orientační charakter

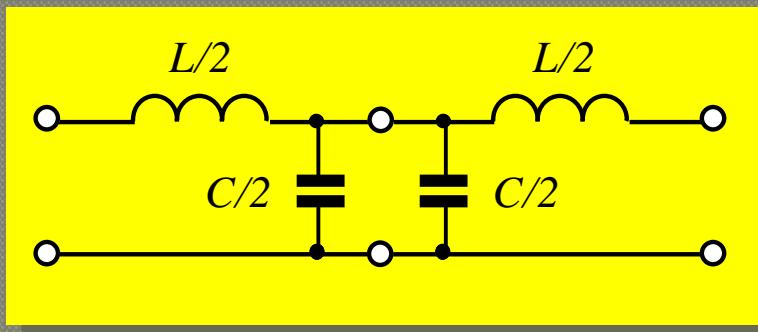
Volba základní struktury síťového filtru podle velikostí zátěžových impedancí Z_s a Z_z

Síť	Impedance sítě	Struktura základního článku filtru	Impedance zátěže	Zátěž
	nízká		vysoká	
	vysoká		nízká	
	neznámá, asi vysoká		neznámá, asi vysoká	
	neznámá, asi nízká		neznámá, asi nízká	

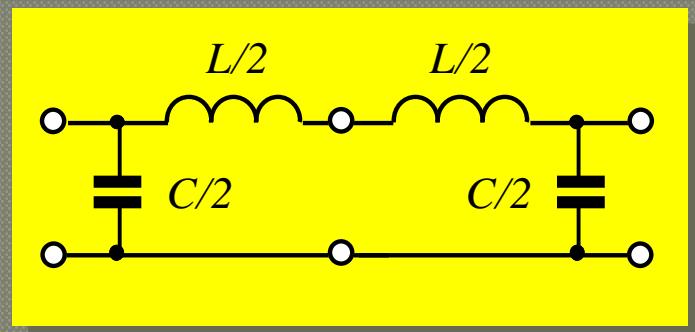
Základní struktury síťových odrušovacích filtrů LC

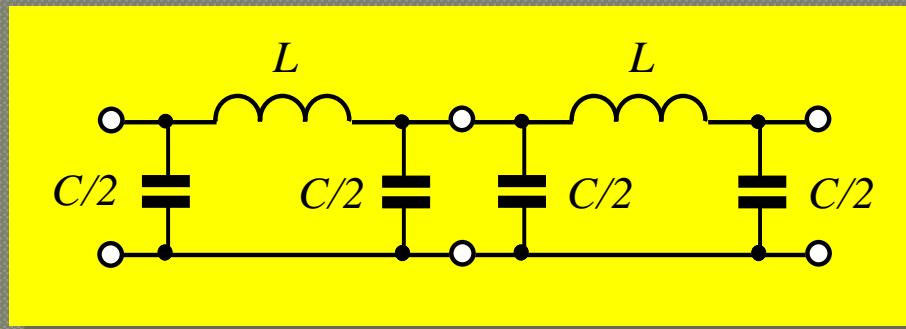
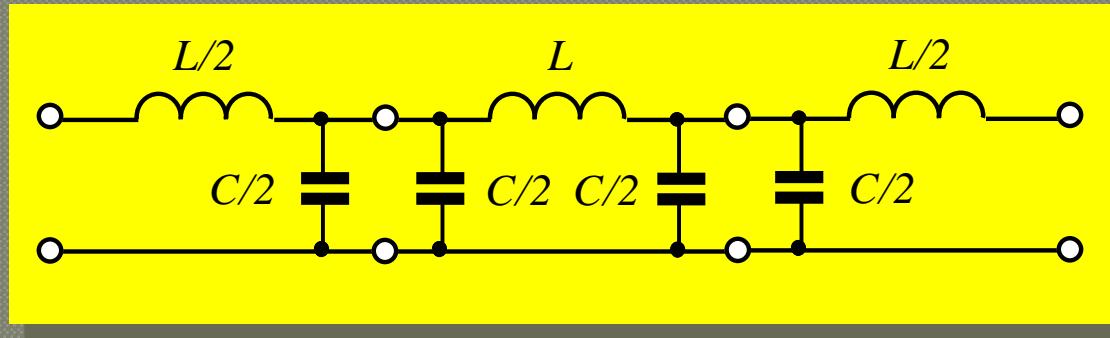
Výchozí půlčlánek L typu dolní propust

Sestavení základního článku T

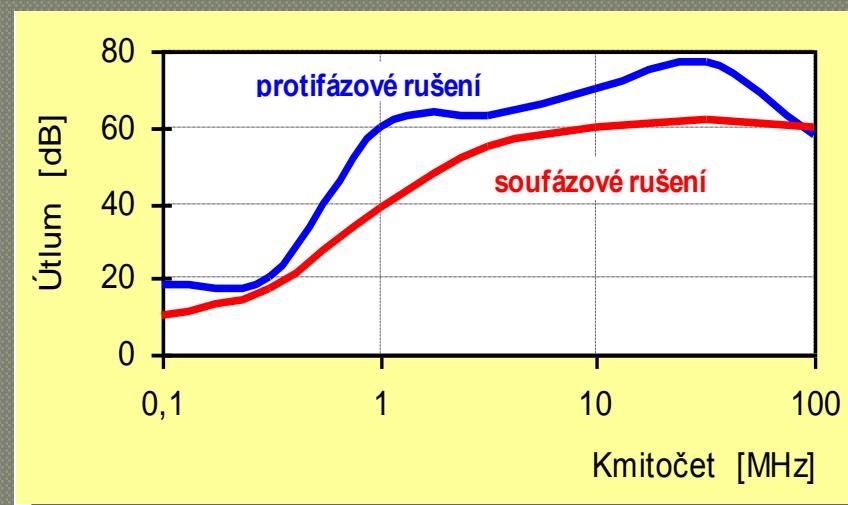
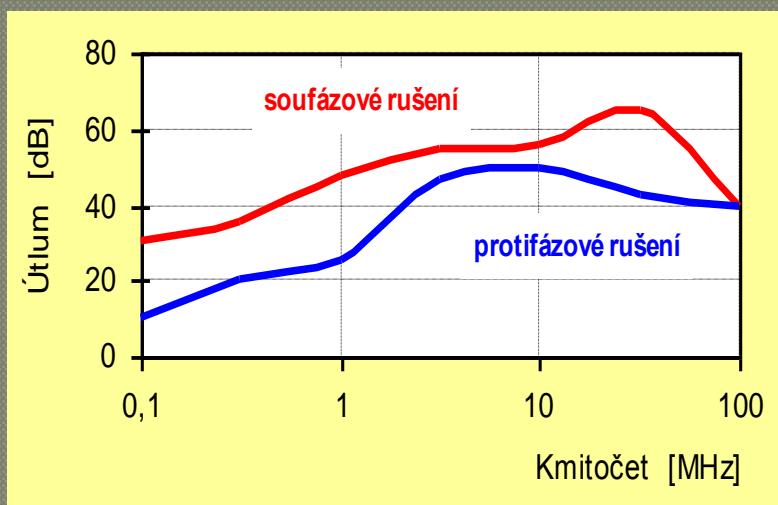
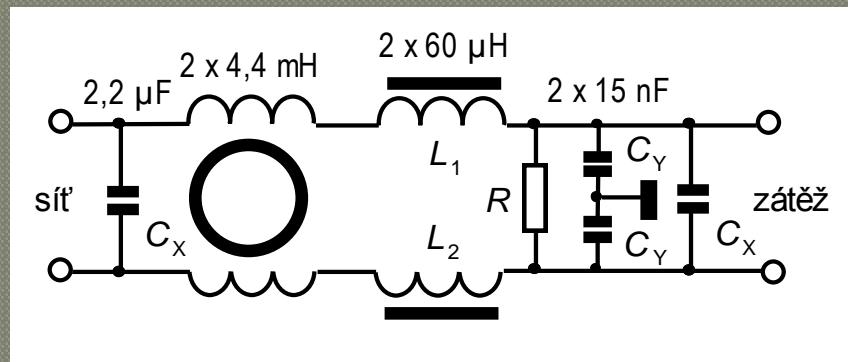
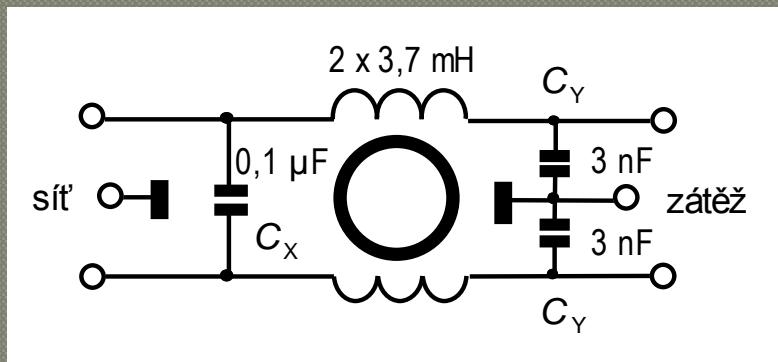

Sestavení základního článku II

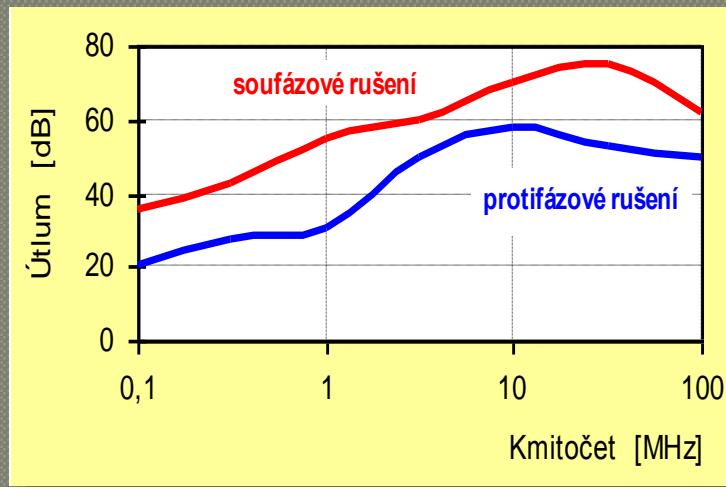
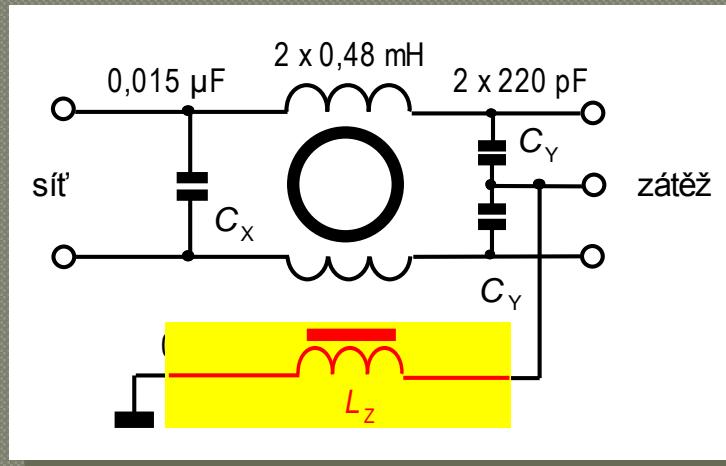

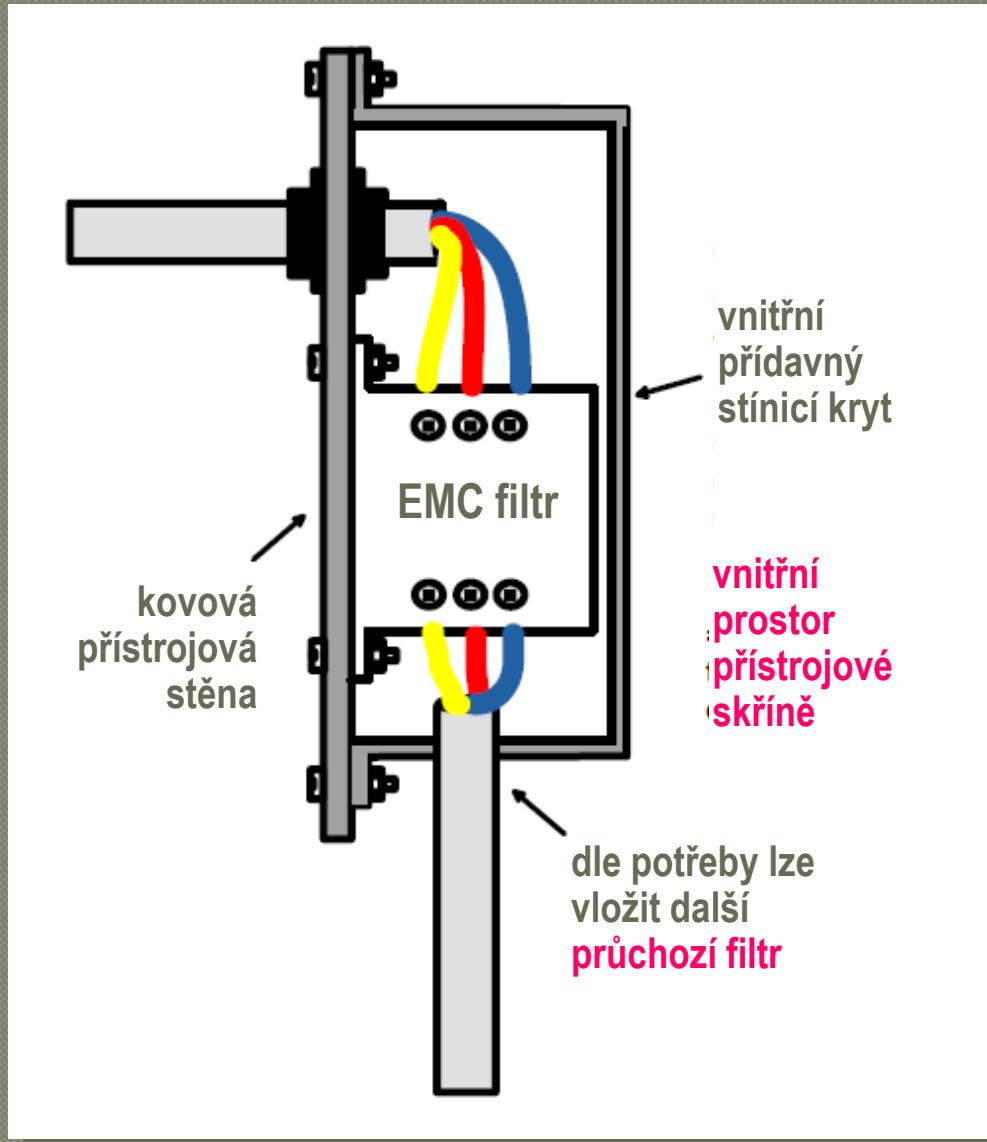
Sestavení dvojitých článků Γ a Π

Příklady zapojení komerčních odrušovacích síťových filtrů

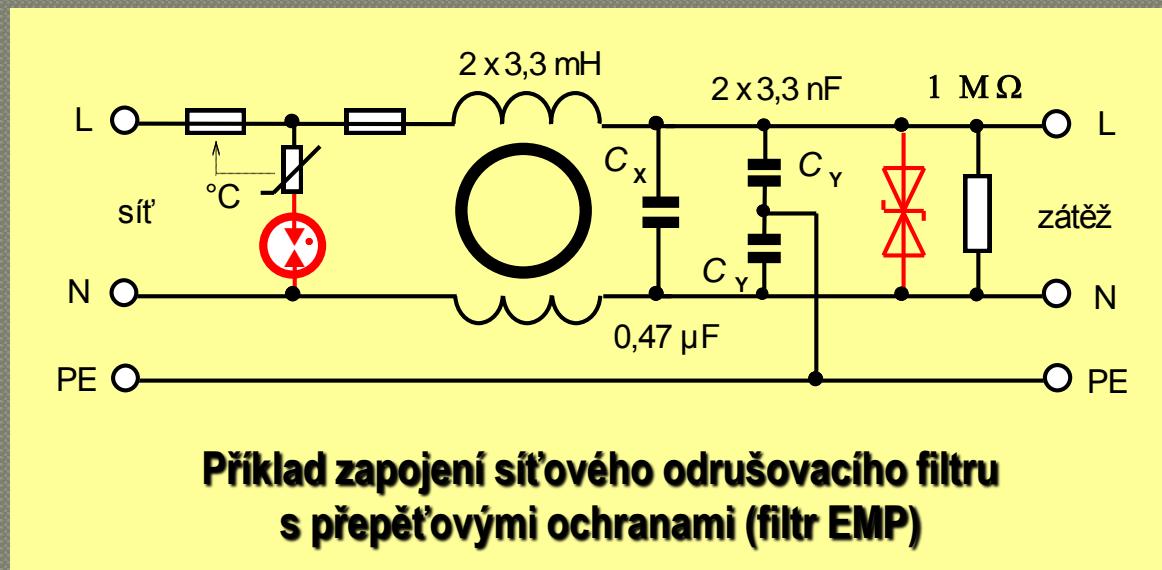
Odrušovací filtr se zemní tlumivkou

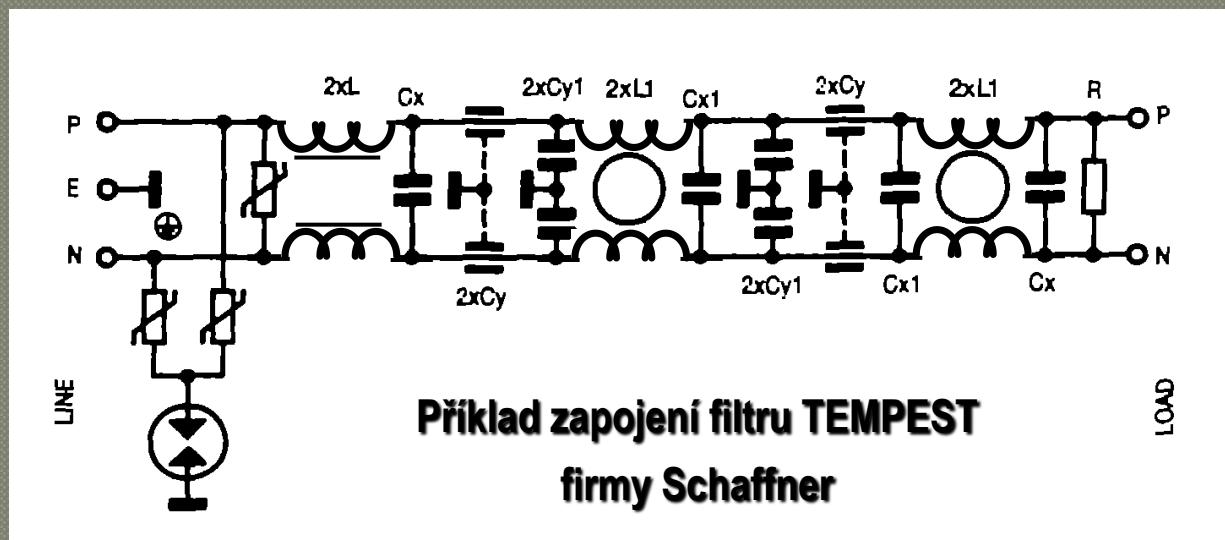

Speciální druhy odrušovacích filtrů

- **Filtry NEMP (LEMP), filtry EMP (RFI / EMI Filters)** pro ochranu zařízení proti působení rušivých impulzů velké intenzity. Filtr EMP má na vstupu zapojeny přepěťové ochranné prvky (bleskojistky, varistory, ochranné diody aj.).

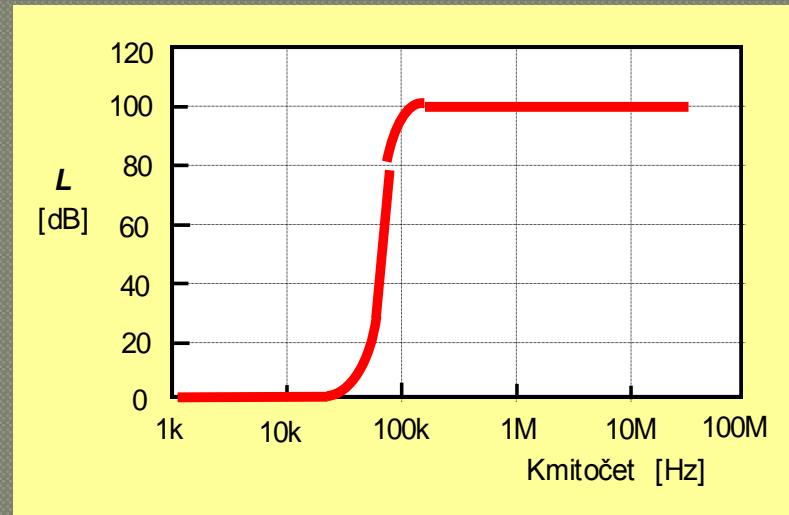
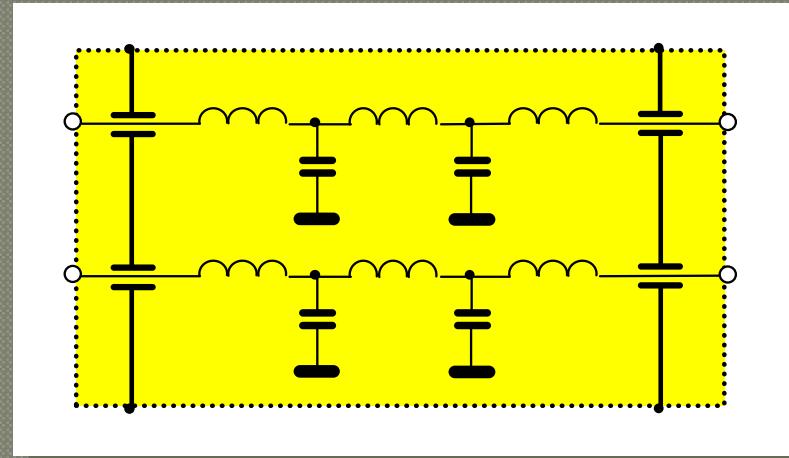
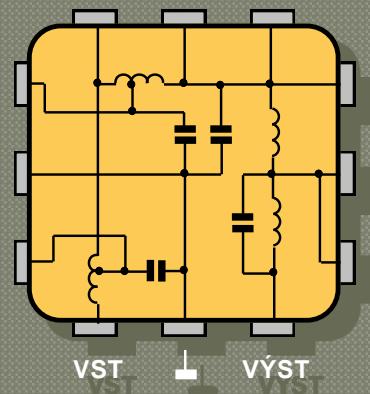

- **Filtry TEMPEST** (**T**emporary **E**manation and **S**purious **T**ransmission – **přechodné úniky a nepravé přenosy**). Velmi jakostní parametry: vysoký útlum 80÷100 dB v širokém kmitočtovém rozsahu od 10 kHz do několika GHz. V USA je jako TEMPEST označován celý národní program na ochranu počítačů a jejich periférií před nežádoucím odposlechem dat.

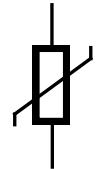

- **Datové filtry (Data - Line Filters)**

k omezení rušivých signálů na datových a signálových vedeních. Datové filtry pracují v přizpůsobených systémech ($Z_s = Z_z$) a propouštěné užitečné signály bývají značně širokopásmové. Obvyklým požadavkem je proto velká strmost jejich útlumové charakteristiky mezi propustným a nepropustným pásmem.

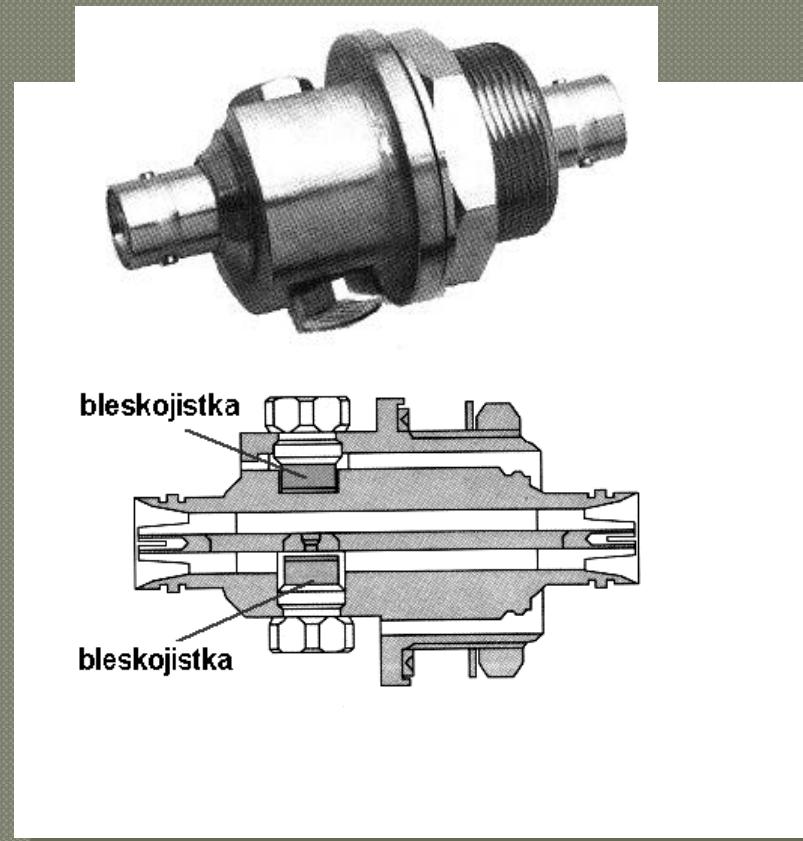
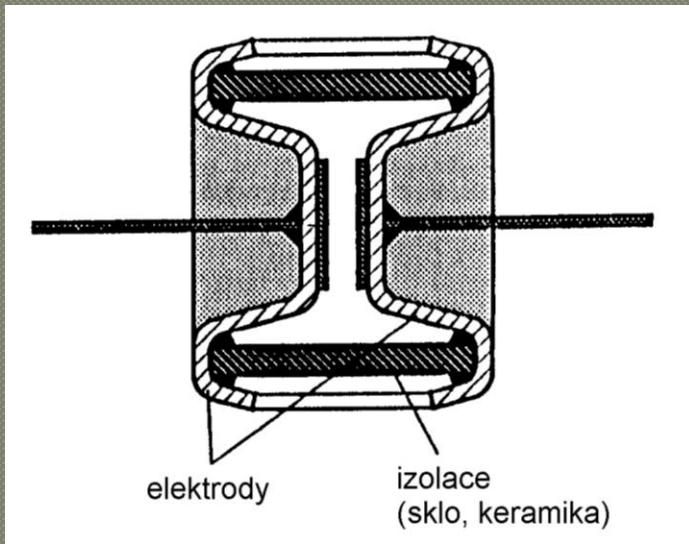
Přepěťové ochranné prvky

Název	Plynem plněné bleskojistky (výbojky)	Varistory (Voltage Dependent Resistors – VDR)	Klasické Zenerovy diody	Supresorové diody (Transient Absorbing Zener – TAZ diody)
Schematická značka	 			
Ochranné napětí [V]	100 ÷ 12 000	6 ÷ 2 000	2,4 ÷ 200	6 ÷ 440
Maximální proud po dobu 1 ms [A]	500	120	10	200
Maximální absorbovaná energie [J]	60	2 000	0,1	1
Přípustné výkonové zatížení [W]	800	2	50	5
Vlastní kapacita [pF]	0,5 ÷ 10	40 ÷ 40 000	5 ÷ 15 000	300 ÷ 15 000
Doba reakce [ns]	> 1 000	25	1	0,01
Druh ochrany	hrubá	hrubá, jemná	jemná	jemná

Hrubé přepěťové ochrany

Vzduchové jiskřiště k ochraně proti napětím od 1 kV do několika jednotek MV. Je tvořeno dvěma elektrodami ve vzduchu, mezi nimiž při přepětí dochází k výboji. Základní nevýhodou je nízká reprodukovatelnost procesu vzduchového výboje.

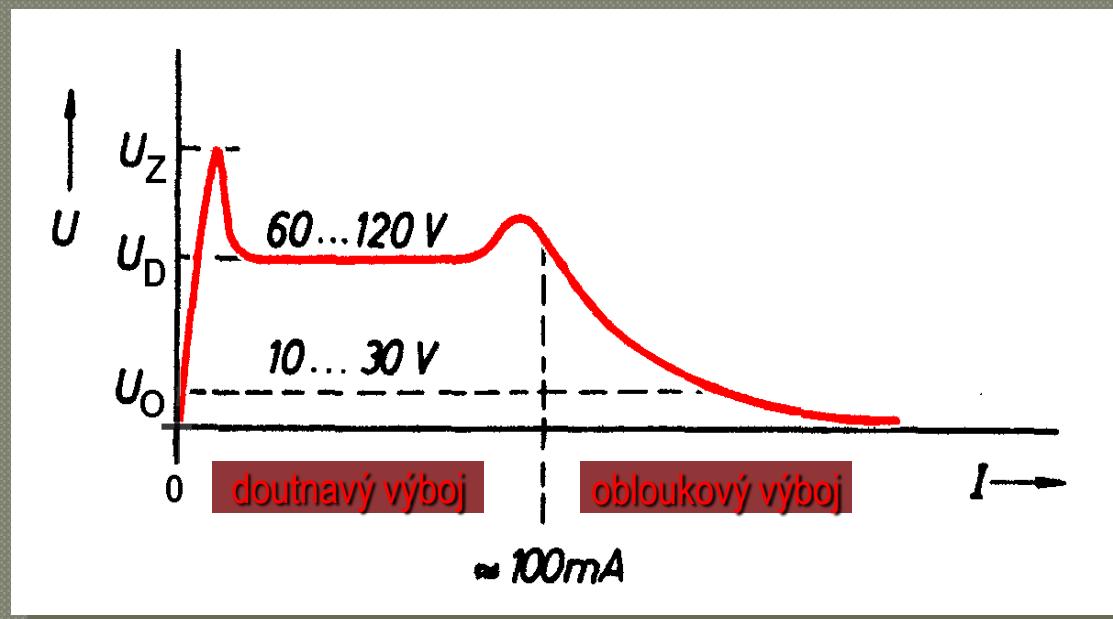
Obvyklá konstrukce plynem plněných výbojek

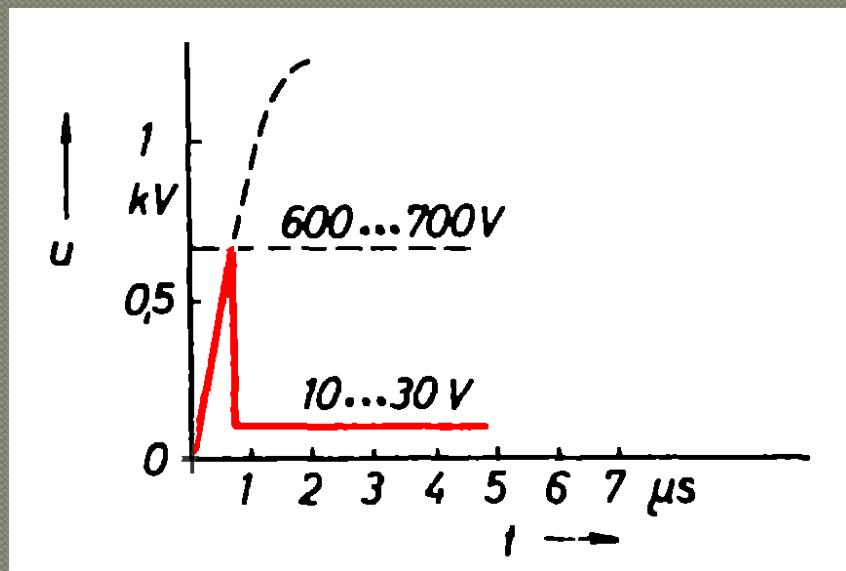
- **Plynem plněné výbojky (bleskojistky)** s elektrodami v keramickém či skleněném pouzdro naplněném vzácným plynem (argon, neon) pod slabým tlakem. Vysoká přesnost a reproducovatelnost výboje.

Statická V-A charakteristika bleskojistiky

Izolační odpor mezi elektrodami v „nezapáleném“ stavu je větší než $10^{10} \Omega$, vlastní kapacita bleskojistiky je menší než 10 pF. Přesáhne-li napětí hodnotu tzv. **zápalného napětí U_Z** (desítky V až několik kV), dojde k „zapálení“ výbojky a její odpor prudce klesne až o deset řádů.

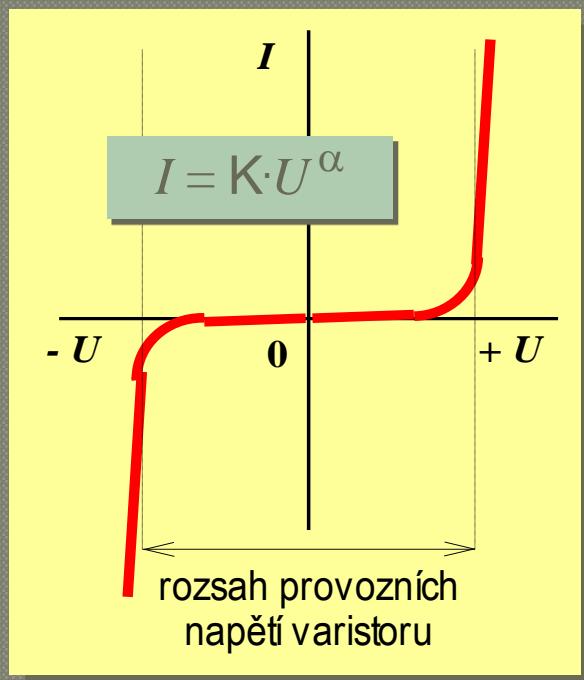
Velikost zápalného napětí U_z bleskojistky závisí silně na strmosti časového nárůstu přicházejícího napěťového impulzu du/dt . **Statické zapalovací napětí U_{Zstat}** je definováno pro nárůst napětí pomalejší než 100 V/s a jeho typické hodnoty jsou cca 90 ÷ 1200 V. **Dynamické zapalovací napětí** bleskojistky je definováno pro nárůst napěťového impulzu $du/dt = 1 \text{ kV}/\mu\text{s}$. Jeho hodnota bývá v rozmezí 600 ÷ 700 V. Při velmi strmých impulzech (< 30 ns) plynová bleskojistka nezapálí.

Průběh napětí na bleskojistce při působení rychlého přepěťového impulzu

Jemné přepěťové ochrany

- **Varistory (Variable Resistors)**, **odpory VDR (Voltage Dependent Resistors)** jsou nelineární napěťově závislé polovodičové rezistory se symetrickou A-V charakteristikou. Varistory se vyrábějí ze ZnO (**MOV – Metal Oxide Varistor**) nebo z SiC.

K závisí na geometrii varistoru

α pro SiC je $\alpha = 3 \div 7$, pro ZnO $\alpha = 25 \div 40$.

Rozsah provozních napětí varistoru (velikost ochranného napětí varistoru) činí jednotky V až jednotky kV.

Odpor varistoru je $10^{12} \Omega$ (v rozsahu pracovních napětí) a $1 \div 10 \Omega$ mimo tento rozsah. Varistorem může protékat proud až desítek A.

Reakční doba varistoru činí nízké desítky ns.

Kapacita varistoru je $0,4 \div 40 \text{ nF}$.

- **Zenerovy diody** s hodnotami Zenerova, tj. ochranného napětí od cca 3 V do 200 V.
- **Supresorové diody, TAZ diody** (*Transient Absorbing Zener*), **Transil** (*Thomson*) nebo **Transzorb** (*General Semiconductor*) jsou speciální křemíkové lavinové diody s vyšší proudovou zatížitelností v závěrné oblasti a kratší reakční dobou. Jsou pouzdřeny jako páry diod zapojených antisériově proti sobě; vzniká bipolární součástka se symetrickou A-V charakteristikou podobnou charakteristice varistoru.

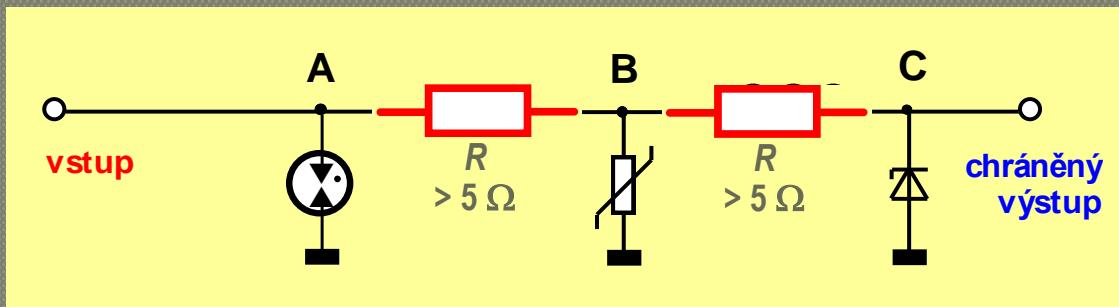
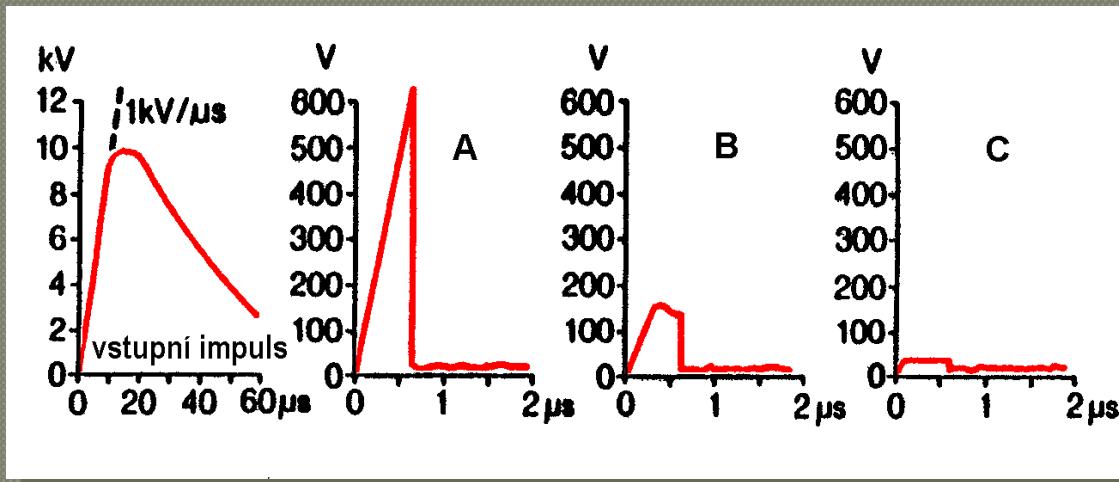
Rozsah ochranných napětí je obvykle 6 ÷ 440 V.

Vlastní kapacita až 15 000 pF.

Velmi krátká **reakční doba** jednotky až desítky ps.

Obvodové zapojení přepěťových ochran

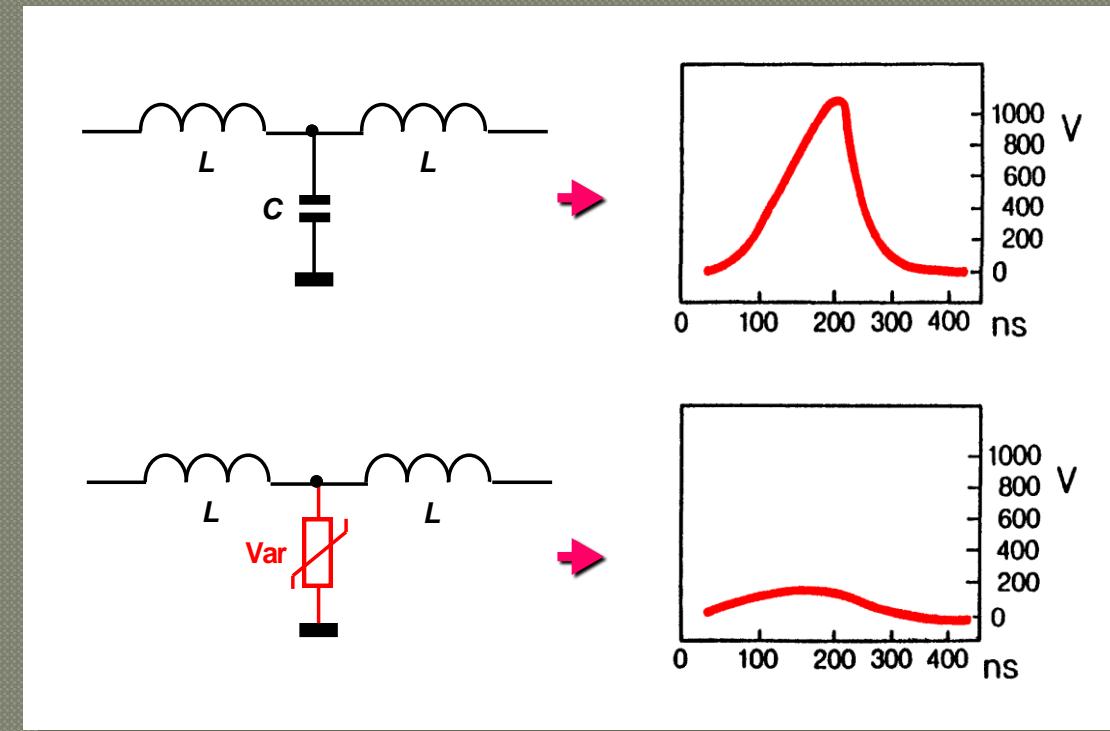
Nejčastěji jako **kombinované ochrany** tvořené kaskádním zapojením několika typů ochranných prvků do společného vedení.

Vlastní kapacita prvků přepěťových ochran

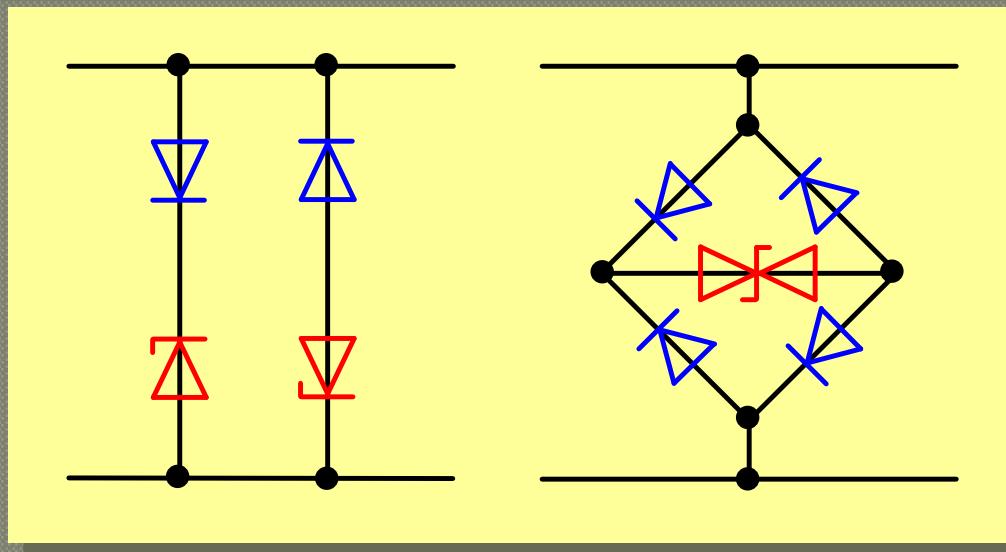
působí:

- **pozitivně** v nízkofrekvenčních odrušovacích systémech (např. v napájecích odrušovacích filtroch) jako součást filtračních kapacit filtru.

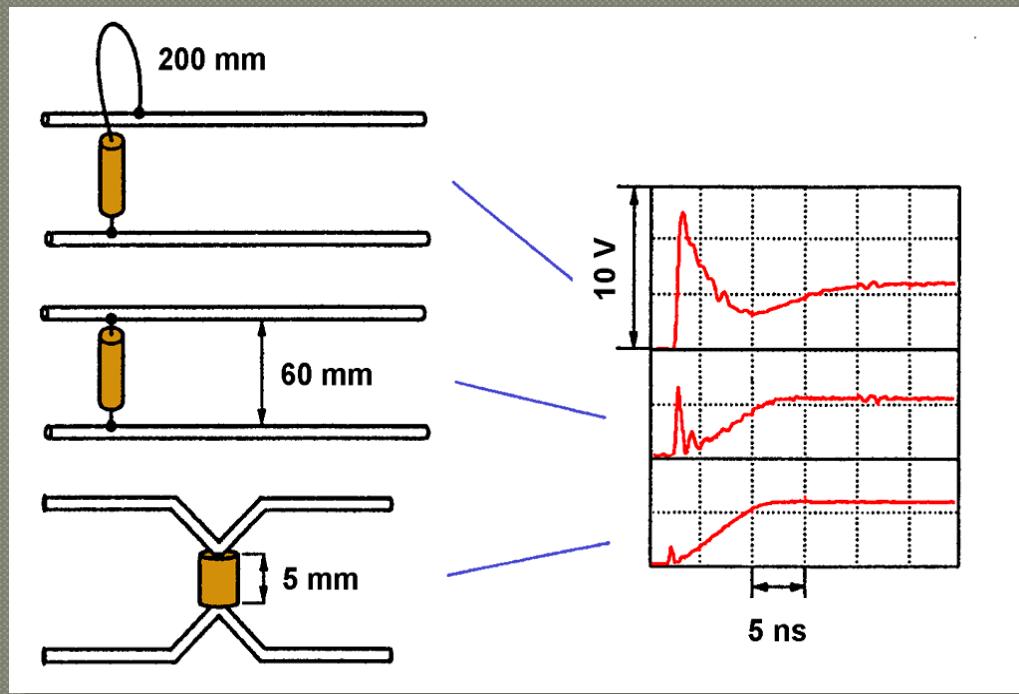
- **negativně** ve vysokofrekvenčních sdělovacích či datových systémech, kde velká hodnota kapacity těchto prvků způsobuje nepřijatelně vysoký útlum užitečných vysokofrekvenčních signálů.

Zmenšení kapacity přepěťové ochranné diody pomocí rychlých (nízkokapacitních) spínacích diod

Vliv délky přívodů přepěťové ochrany

Vlivem indukčnosti dlouhých přívodů a vlastní kapacity ochranného prvku vzniká ostrý (**derivační**) napěťový impulz, jehož velikost může být větší než je výsledná hodnota omezovaného napětí na přepěťovém prvku.

Napětí na výstupu Zenerovy diody 3V3 s různou délkou drátových přívodů jako odezvy na vstupní napěťový skok o velikosti 10 V